

Діалогічна взаємодія у глибинній корекції майбутнього психолога

О. Ю. Франчук*

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, г. Черкаси, Україна

*Corresponding author. E-mail: aleksandrita@ukr.net

Paper received 25.09.15; Accepted for publication 30.09.15.

Анотація. Стаття «Діалогічна взаємодія у глибинній корекції майбутнього психолога» представляє неопсихологічний погляд на психіку людини та методи її пізнання, які спираються на діалогічну взаємодію психолога з респондентом. Класична психологія набуває переосмислення, що дає паростки для розвитку неодіяльнісного підходу (А. Г. Асмолов, Г. О. Ковальов, А. У. Хараш та ін.). Вказаний підхід набуває життєдайної сили *за умов*: використання діалогічної взаємодії згідно установлених психодинамічної парадигми універсальних законів психіки; слідування діагностико-корекційної процедури АСПП (активне соціально-психологічне пізнання) основним законам позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта; відповідності діалогу принципам «незлиттєвості» та «нероздільності» позицій психолога та респондента; підкореності глибинного пізнання принципу додатковості в його специфічній формі реалізації в психології, з врахуванням принципу «невід'ємності свідомого від несвідомого» та принципу «із іншого».

В даному контексті діалогічна взаємодія виступає єдиним ланцюгом психічного з огляду на функційну асиметричність свідомого і несвідомого. Проведене нами дослідження доводить прогресивність позицій психодинамічної теорії та методологічну відповідність їй методу активного соціально-психологічного пізнання.

Ключові слова: класична психологія, неопсихологія, психодинамічна парадигма, діалог, діалогічна взаємодія

Вступ. Новітні пошуки в психології обумовили актуальність проблеми пізнання психіки в її цілісності, тобто в єдності сфер свідомого і несвідомого. Вирішення проблеми пізнання цілісної психіки обумовило введення принципу додатковості, яких в психодинамічній парадигмі (що лягла в основу наших досліджень) реалізується слідуванням двом принципам: принципу «невід'ємності свідомого і несвідомого» та принципу «із іншого».

Короткий огляд публікацій по темі. Стаття вперше звертає увагу на роль діалогічної взаємодії психолога і респондента в процесі глибинного пізнання психіки. Останнє піддавалось аналізу в роботах Т. С. Яценко [14-19], засновника психодинамічної парадигми та її послідовників К. А. Бабенко [3], І. В. Євтушенко [7], Б. Б. Іваненко [9], О. В. Педченко [11], Н. В. Шавровська [13].

Мета статті. Довести провідну роль діалогічної взаємодії психолога з респондентом в діагностико-корекційному процесі активного соціально-психологічного пізнання психіки.

Виділення невіршених раніше частин проблеми. Проблема діалогу в глибинно-корекційній практиці залишається в науці відкритим питанням, яке може бути вирішене розробкою методології діалогічної взаємодії психолога з респондентом в процесі глибинної корекції за методом активного соціально-психологічного пізнання. До часткових проблем відноситься розкриття особливостей діалогічної взаємодії в порівнянні зі зворотним зв'язком в тренінгових групах.

Матеріали і методи. В основу досліджень діалогічної взаємодії, як провідного інструменту глибинного пізнання психіки, було покладено емпіричний матеріал груп АСПП. Апробовано методики, які об'єднані загальними методологічними вимогами та відповідають основним законам позитивної дезінтеграції психіки та вторинної її інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта. Таким чином, метод АСПП сам по собі, у власній динамічній самореалізації виражає основи психодинамічної методології. Метод АСПП здійснюється через конкретні методики: спонтанна дискусія, психодрама, психоаналіз малюнків авторських і неавторських та візуалізацію психічного у вигляді

опредметнених моделей, які потребують подальшого «оживлення» в діалогічній взаємодії.

Результати та їх обговорення. Дослідження ролі діалогічної взаємодії в АСПП реалізувалось шляхом структурно-семантичного аналізу стенограм глибинної психокорекції особистості майбутніх практичних психологів, як необхідної передумови їх фахової підготовки. До цього часу у вузовській системі підготовки психологів переважає монологічний підхід, що не дає можливості подолати накопичені негативні явища: формалізм засвоєння наукових знань, зниження мотивації учіння, блокування творчої активності як викладачів, так і студентів; їх невміння орієнтуватися у нестандартних ситуаціях; шаблонне догматичне мислення і авторитарність у педагогічній діяльності; низька соціально-психологічна компетентність майбутніх фахівців. Сучасна вища школа лише тоді зможе виконати основне завдання (розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців), коли буде здійснено перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної парадигми, основними принципами якої є співробітництво, співтворчість викладача і студентів, прагнення до саморегуляції і самовираження суб'єктів як рівноправних партнерів по творчому процесу. Суб'єкт-суб'єктна модель комунікативного процесу реалізується насамперед у діалозі. Творча особистість – завжди діалогічна, взаємодіюча. Діалог – це найбільш природна форма стосунків між психологом та клієнтом, перетворення партнерів по спілкуванню у творчу діаду, груповий суб'єкт творчості. Нарешті, – це найбільш демократична форма проведення тренінгів, найкоротший шлях до постійного отримання зворотного зв'язку і найбільш динамічний спосіб одержання нової інформації. Саме діалог створює для суб'єктів «зону їх найближчого розвитку» [4, 5, 12].

Так, вивчаючи проблему ефективності діалогу, А. У. Хараш, виділяє такі типи особистісного включення комунікатора у «сферу життєдіяльності» індивіда як авторитарний та діалогічний. Авторитарне включення передбачає антагоністичне протиставлення «свого» – «чужому», себе – іншим. Діалогічне ж включення будується на повазі до суверенітету чужої життєдіяльності і чужої свідомості. Комунікатор, який діалогічно

включається у свідомість реципієнта, зовсім не прагне зайняти у ній місце диктатора чи законодавця: він стає його співрозмовником, який не просто «визнає» право свого партнера по спілкуванню на власну думку, а зацікавлений у тому, щоб його партнер зберіг самостійність у судженнях, оскільки остання – запорука, рівноправного діалогу. Будучи адекватним «суб'єкт-суб'єктному» характеру самої людської природи, діалог тут є найбільш релевантним для організації продуктивних особистісно-розвиваючих контактів між людьми [12]. Г.О. Ковальов з цього приводу наголошує, що дві особистості у стані діалогу утворюють певний спільний психологічний простір та часову протяжність, створюють єдину емоційну подію, коли вплив (у звичайному, «об'єктному», «монологічному» розумінні цього поняття) перестає існувати, поступаючись місцем психологічній єдності суб'єктів, в якій і розгортається творчий процес взаєморозкриття, взаєморозвитку, створюються умови для самовпливу та саморозвитку [10].

В науковій літературі по проблемі діалогу можна виділити особливий напрямок рефлексивної діалого-терапії (І.Н. Семенов, Г.І. Давидова), теоретичною основою якої є область рефлексивної психології, яка вивчає роль рефлексії в системі психологічних механізмів, що забезпечують творчий розвиток мислення й особистості суб'єкта. Діалого-рефлексивна психотерапія має витоки з ролі емоційно-значимого спілкування в процесі зміни типу відношення (направленості) особистості. Основою рефлексивної терапії відношень є діалогічна взаємодія, метою якої є зміна типу відношень, корекція і розвиток почуття самоцінності суб'єкта. На основі принципу «тут і тепер» відбувається усвідомлення й реконструкція образу Я, підвищення адекватності самооцінки, завдяки чому змінюється тип відношень й самовідношення. А отже, продуктом діалогічної взаємодії є новий образ Я, корекція відношень до ситуації, зміна відношення до себе. Ця зміна відбувається завдяки рефлексивно-діалоговій взаємодії на основі спогадів, фантазій, на ситуації «тут і тепер», на почуттях суб'єкта.

В проведенні рефлексивного групового аналізу є багато спільного з груподинамічним тренінгом, а саме: використання принципів організації обміну думками й переживаннями; принцип «тут і тепер». Але на відміну від психокорекційних груп, предметом дослідження в рефлексивній терапії є не спонтанність поведінки, а те, що відтворюється по образу и подібності до того, що відбулося «там і тоді», на основі спогадів [1].

Процес діалогічної взаємодії тут направлений на забезпечення підтримки і психологічного «супроводу» суб'єкта. Ефективність взаємодії залежить від успішності встановлення відносин між керівником і учасником.

Метод рефлексивно-діалогової терапії є ефективним засобом розвитку особистості на засадах корекції відносин, на основі чого відбувається зміна й переосмислення засобів розуміння особистістю себе й інших.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновки, що проблема діалогу – явище складне та багатоаспектне. Будучи адекватним «суб'єкт – суб'єктному» характеру самої людської природи, діалог є найбільш релевантним для організації продуктивних контактів, що сприяють особистісному розвитку.

В рамках теми, що розробляється в якості методології діалогу може виступати психодинамічна теорія, яка зорієнтована на контингент майбутніх психологів. Діалогічна взаємодія в методі активного соціально-психологічного пізнання має швидше ознаки взаємодії, аніж спілкування. Характеристики діалогічної взаємодії, які сприяють розвитку спонтанної рефлексивності та соціально-перцептивного інтелекту. Основним засобом взаємозв'язку у міжособистісному діалозі виступає діалогічний взаємозв'язок, який носить швидше інформаційний характер, аніж особистісний обмін цінностями.

Представлений вище матеріал дозволяє наблизитися до нюансів в здійсненні діалогічної взаємодії в психодинамічній парадигмі (Т.С. Яценко) [14-19], яка реалізується в психокорекційному методі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Характер групової взаємодії носить діалогічний характер. Кожний момент взаємодії психолога (П.) з респондентом (Р.) має хвилеподібний характер. Сам по собі спосіб діалогічного руху до об'єкту пізнання явно не виявляє орієнтир на латентні реалії психіки. В полі уваги перебуває Р. з його сподіваннями, емоціями, проблемами.

Подібно як в Ід неможливо виявити синтезоване значення потягів, так і в процесі діалогу непомітним є функційне різноспрямування сфер свідомого і несвідомого (функційна їх асиметрія та несумісність). На поведінковому матеріалі постфактумом ми можемо виявити різноспрямованість сфер свідомого і несвідомого через «логіку свідомого» та «іншу логіку» (несвідомого).

Останнє підкреслює відповідальність ведучого груп АСПП за характером діалогу, за кожне «па», яке повинно враховувати від початку і до кінця семантику поведінки респондента. Елементи діалогу можуть допускати логічну незв'язність, що узгоджується з метою виявлення порушень взаємозв'язків між свідомим і несвідомим, що визначає особистісну проблему, внутрішню стабілізовану суперечність, яка потребує розв'язання. Професійно побудований діалог П. буде відзначатися логічною впорядкованістю, що виявляє асоціативний ланцюг поведінкових актів, які з середини психіки детерміновані внутрішнім імплікативним порядком, бліки якого проявляються в спонтанній поведінці респондента (в його відповідях на запитання психолога). Енергетичні аспекти імплікативного порядку задаються позадовідним [1], що й визначає вектор динаміки діагностико-корекційного діалогу. Процес діагностики передбачає «прочитування» психологом кожного «па» будується на перцептивному передрозумінні та прото-розумінні психолога. Методологія діалогу в АСПП орієнтована на виявлення в психіці Р. внутрішніх енергетичних осередків, які незмінно впливають на характер діагностичної активності психолога. Останнє не передбачає інформаційну тотожність сприйняття психолога і респондента. Це пояснює певну обмеженість усвідомленості респондентом того, що з ним відбувається. В той же час запитання психолога вибудовуються з орієнтацією на розуміння скритих смислових осередків, які прочитуються ним по відповідях Р.

Представлені ідеї діалогічності глибинного пізнання торкаються неокласичної психології, в якій поціновується спонтанна активність суб'єкта, що задана

слідовими ефектами пережитих травм дитинства. Тому психодинамічний підхід до розуміння діалогу не просто заповнює відсутні ланки в підготовці психолога, а по новому ставить проблему її організації з розкриттям процесуальності діагностики в єдності з корекцією на засадах діалогічної взаємодії психолога з респондентом.

Висновки. Осмислення наукових поглядів на проблему діалогу та аналіз емпіричного матеріалу груп АСПП дозволили нам ввести основний принцип взаємодії П. з Р. у діагностико-корекційному процесі, а саме: принцип «нероздільності» і «незлиттєвості» їх позицій. Згідно цього принципу, психолог і респондент, знаходяться в одній площині взаємодії, який представляє собою «єдність інформаційного простору». Говорячи інакше їх зв'язок є скоріше внутрішнім, а ніж зовнішнім. Це пояснюється ще і тим, що процес глибинного пізнання опосередковується матеріалізованими презентантами, які знаходяться в полі зору обох взаємодіючих сторін (Р. і П.). Саме завдяки діалогічному наповненню предметного презентанта (малю-

нок, ліпка, модель із каменів) емотивним змістом, він набуває перспектив переходу в роль *посередника* в пізнанні цілісності психічного, при асиметричній єдності функціонально несумісних сфер психіки (свідоме / несвідоме). Ми солідаризуємося з М.М. Бахтінін [4], який стверджував, що істинне пізнання, як таке, абсолютно виключає суб'єктивний фактор. Саме діалогічність взаємодії П. з Р. дозволяє багаторівнево звільнити самовідображення Р. від суб'єктивізму, пов'язаного з захисним викривленням інформації.

Введення в АСПП прийомів спонтанної самовізуалізації психіки в опредметнених формах відкриває перспективи об'єктивного її пізнання за законами свідомого. Представлені ідеї діалогічності глибинного пізнання торкаються неокласичної психології, в якій поцінюється спонтанна активність суб'єкта, що задана слідовими ефектами пережитих травм дитинства. Тому психодинамічний підхід до розуміння діалогу не просто заповнює відсутні ланки в підготовці психолога, а по новому ставить проблему її організації з розкриттям процесуальності діагностики в єдності з корекцією.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Андрущенко В.П., Яценко Т.С. Філософсько-психологічні проблеми методології пізнання психіки / Т.С. Яценко, В.П. Андрущенко // Психологія і суспільство : укр. теор.-методол. соціогуманіт. часопис. – 2012. – №. 3. – С. 63–77.
- [2] Асмолов А.Г. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии / А.Г. Асмолов. – М. : Издательство "Смысл", 2002 – 479 с.
- [3] Бабенко К.А. Взаемозв'язок механізмів символізації змісту несвідомого (на матеріалі психоаналізу комплексу тематичних психомалюнків) : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / К.А. Бабенко. – Київ, 2007. – 390 с.
- [4] Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 504 с.
- [5] Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин; [сост. С.Г. Бочаров]. – М. : Искусство, 1979. – 424 с
- [6] Бодалев А.А. Личность и общение: Избранные труды / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1982. – 212 с.
- [7] Євтушенко І.В. Роль архетипної символіки у вираженні інтимних почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі міфів, казок, психомалюнків) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.В. Євтушенко. – К., 2004. – 371 с.
- [8] Зазулина Л.В. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива / За ред. проф. А.В. Фурмана. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 64 с.
- [9] Іваненко Б.Б. Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога (на матеріалі підготовки психологів практиків за методом АСПП) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 / «Педагогічна та вікова психологія» / Б.Б. Іваненко. – К., 2005. – 20 с.
- [10] Ковалев Г.А. Диалог как форма психологического воздействия / Г.А. Ковалев // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации.
- Сб. науч. трудов / Под ред. А.А. Бодалева, Г.А. Ковалева. – М.: Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 13 – 28.
- [11] Педченко О.В. Глибинно-психологічні витoki релігійної віри та їх пізнання у процесі активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.В. Педченко. – Івано-Франківськ, 2011. – 440 с.
- [12] Хараш А.У. «Другой» и его функции в развитии «Я» / А.У. Хараш // Общение и развитие психики / Под ред. А.А. Бодалева. – М. : Изд-во НИИ ОПП АПН СССР, 1986. – С. 31–46.
- [13] Шавровська Н.В. Особливості пізнання психологічних захистів суб'єкта засобами психоаналізу малюнків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / Н.В. Шавровська. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
- [14] Яценко Т.С., Глузман А.В. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога / Т.С. Яценко, А.В. Глузман. – Днепропетровск : Инновация, 2015, – 396 с.
- [15] Яценко Т.С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися : книга для учителя / Т.С. Яценко. – К. : Освіта, 1993. – 208 с.
- [16] Яценко Т.С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції : підготовка психолога-практика : навч. посіб. / Т.С. Яценко, Б.Б. Іваненко, С.М. Аврамченко, І.В. Євтушенко, І.М. Сергієнко, І.В. Калашник, Т.В. Богдан. – К. : Вища шк., 2008. – 342 с.
- [17] Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навч. посіб. / Т.С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
- [18] Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції [Текст] : навч. посіб. / Т.С. Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.
- [19] Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання : навч. посіб. / Т.С. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

REFERENCES

- [1] Andruschenko, V.P., Yatsenko, T.S. Philosophical and psychological problems of methodology of knowledge of the psyche / T.S. Yatsenko, V.P. Andruschenko // Psychology and Society : Ukrainian theor. method. socio. hum. magazine. – 2012. – #3. – P. 63–77.
- [2] Asmolov, A.G. On the other side of consciousness: methodological problems of non-classical psychology / A.G. Asmolov. – М. : Publishing house "Sense", 2002 – 479 p.
- [3] Babenko, K.A. Relationship of mechanisms of symbolization of content of unconscious (on the material of psychoanalysis of complex of thematic psychodrawings) : dis. cand. psychol.

- sc. : 19.00.07 «Developmental and Educational Psychology» / K.A. Babenko. – Kyiv, 2007. – 390 p.
- [4] Bahtin, M.M. Questions of literature and aesthetics / M.M. Bahtin. – M. : Artistic literature, 1975. – 504 p.
- [5] Bahtin, M.M. Aesthetics of verbal creativity / M.M. Bahtin; [comp. S.G. Bocharov]. – M. : Art, 1979. – 424 p.
- [6] Bodalev, A.A. Personality and communication: Selected Works / A.A. Bodalev. – M. : Pedagogy, 1982. – 212 p.
- [7] Yevtushenko, I.V. The role of archetypal symbols to express intimate feelings of the subject to people close to him (based on myths, fairy tales, psychodrawings) : dis. cand. psychol. sc : spec. 19.00.07 «Developmental and Educational Psychology» / I.V. Yevtushenko. – K., 2004. – 371 p.
- [8] Zazulyna, L.V. Dialogiyation of didactic process: the humanistic perspective / ed. A.V. Furman. – K.: Pravda Yaroslavychiv, 1998. – 64 p.
- [9] Ivanenko, B.B. Personality psychocorrection of Future Psychologist (on training material of psychologist by method of active socio-psychological learning) : autoref. dis. cand. psychol. sc: 19.00.07 «Developmental and Educational Psychology» / B.B Ivanenko. – K., 2005. – 20 p.
- [10] Kovalev, H.A. Dialogue as a form of psychological effects / H.A. Kovalev // Communication and dialogue in the practice of training and psychological counseling. Coll. scientific. works / ed. A.A. Bodaleva, H.A. Kovaleva. – M.: Publishing house of APS USSR, 1987. – P. 13-28.
- [11] Pedchenko, O.V. Depth-psychological roots of religious faith and their knowledge in the active socio-psychological training: dis. cand. psychol. sc. : spec. 19.00.07 «Developmental and Educational Psychology» / O.V. Pedchenko. – Ivano-Frankivs'k, 2011. – 440 p.
- [12] Kharash, A.U. "Other" and its function in the development of the "I" / A.U. Kharash // Communication and development of the psyche / ed. A.A. Bodalev. – M. : Publishing house of the Institute of General and Pedagogical Psychology of Academy of Pedagogical Sciences of the USSR, 1986. – P. 31-46.
- [13] Shavrovs'ka, N.V. Features of cognition psychological defenses of individual by means of psychoanalysis of images: avto-ref. dis. cand. psychol. sc. : 19.00.07 «Developmental and Educational Psychology» / N.V. Shavrovs'ka. – Ivano-Frankivs'k, 2007. – 20 p.
- [14] Yatsenko, T. S., Hluzman, A.V. Methodology of correctional training psychologist / T.S. Yatsenko, A.V. Hluzman. – Dnepropetrovsk : Innovation, 2015, – 396 p.
- [15] Yatsenko, T.S. Active social and psychological training of teachers to communicate with students: a book for teachers / T.S. Yatsenko. – K. : Edication, 1993. – 208 p.
- [16] Yatsenko, T.S. Conceptual framework and methodology depth-correction: preparation psychologist practice: teach. guidances./ T.S. Yatsenko, B.B. Ivanenko, S.M. Avramchenko, I.V. Yevtushenko, I.M. Serhiyenko, I.V. Kalashnyk, T.V. Bohdan. – K. : High school, 2008. – 342 p.
- [17] Yatsenko, T.S. Basics of depth correction: phenomenology, theory and practice: teach. guidances / T.S. Yatsenko. – K. : High school, 2006. – 382 p.
- [18] Yatsenko, T.S. Psychological bases of of group correction [Tekst] : teach. guidances / T.S. Yatsenko. – K. : Lybid', 1996. – 264 p.
- [19] Yatsenko, T.S. Theory and practice of group correction: active socio-psychological training: teach. guidances / T.S. Yatsenko. – K. : High school, 2004. – 679 p.

Dialogic interaction in a depth-correction of future psychologist

O.Y. Franchuk

Abstract. The article " Dialogic interaction in a depth-correction future psychologist" presents a neo-psychological opinion on person's psychics and methods of its cognition based on dialogic interaction between a respondent and a psychologist. Classical psychology is being rethought and it gives shoots for the development of "neo-activity" approach (A.G.Asmolov, G.O.Kovaliov, A.U.Kharash and others). In the given context a special role is played by the dialogue and dialogic interaction that is the basis of progressive psychotherapy procedures. Special attention is focused on psychodynamic paradigm and this is the format in which the work in question has been performed. The diagnostic and corrective essentiality of dialogic interaction in the process of active socio-psychological cognition that synthesizes the principle of the position of a psychologist and a respondent, namely "non-unity – non-separation" is shown.

Keywords: classical psychology, neo- psychology, psychodynamic paradigm, dialogue, dialogic interaction